

CES

CENTRUM EKONOMICKÝCH STUDIÍ VŠEM

9

ISSN 1801-1578

vydání 09 / ročník 2008 / 12.5.2008

Bulletin CES VŠEM

V TOMTO VYDÁNÍ

Světová ekonomika silně zpomaluje

Vojtěch Spěvák: Informace o nejvýznamnějších poznatcích v jarním vydání světového hospodářského výhledu publikovaného Mezinárodním měnovým fondem. Důraz je kladen zejména na aktuální dopady krize bytového sektoru a růstu cen komodit. **(strana 1)**

Jak rychle doháníme ekonomickou úroveň EU?

Růžena Vintrová: Analýza vývoje dlouhodobé mezinárodní pozice české ekonomiky s využitím historických údajů národních účtů. Pozornost je věnována zejména období po vstupu do EU s důrazem na zdroje konvergence ekonomické úrovně. **(strana 5)**

Řízení výkonnosti podniků

Josef Basl, Jan Pour: Informace o postavení aplikací CPM v současné podnikové praxi, a to v rozvoji podnikové informatiky i celého podnikového řízení. Podrobněji je charakterizována podstata a principy řešení CPM a rovněž jejich používané přístupy. **(strana 8)**

Světová ekonomika silně zpomaluje

Jarní vydání Světového hospodářského výhledu (WEO) Mezinárodním měnovým fondem¹ (MMF) poskytuje ucelený pohled na vývoj světové ekonomiky s prognózou vývoje na roky 2008 a 2009 a s doporučeními pro hospodářskou politiku. V podrobnějších analytických kapitolách se věnuje aktuálním otázkám vlivu krize bytového sektoru na hospodářský cyklus s implikacemi pro měnovou politiku (The Housing Cycle and the Implications for Monetary Policy) a růstu cen komodit s jejich dopady zejména na rozvojové země (Globalization, Commodity Prices, and Developing Countries). Samostatná kapitola o klimatických změnách a globální ekonomice (Climate Change and the Global Economy) se zamýšlí nad dlouhodobým trendem klimatických změn a jejich možnými dopady na světovou ekonomiku v příštích dekádách.

Světová ekonomika vstoupila do nejistého a obtížného období, které začalo krizí na hypotečním trhu v USA v polovině loňského roku. Ta se postupně přelévala do celého finančního systému nejen v USA, ale i v dalších zemích. Řada finančních ústavů zaznamenala velké ztráty a stala se opatrnější při poskytování úvěrů. Otázkou je, zda je na obzoru výraznější přivření úvěrových kohoutků (credit crunch), které by ještě více utlumilo ekonomickou aktivitu. V každém případě se zpřísňují úvěrové podmínky a americké i evropské banky doplňují zmenšenou kapitálovou základnu. Finanční krize, která vypukla v srpnu 2007 a postihla USA a další vyspělé země, je MMF označována za nejhorší od velké deprese v roce 1929.² K problémům finančního sektoru se přidala další rizika jako je pokles cen nemovitostí a aktiv, růst cen komodit jako jsou ropa, potraviny a zemědělské suroviny, depreciace amerického dolaru a přetrvávající globální makroekonomická nerovnováha. K nim přistupuje politická nestabilita v některých oblastech a probouzející se protekcionismus ve světovém obchodě. Tyto nepříznivé procesy se začínají projevat ve vývoji globálních makroekonomických agregátů. Rizika budoucího vývoje se tak zvětšila.

Přetrvává nejistota ohledně budoucího vývoje americké ekonomiky, kde se krize na trhu hypoték přelévá do celého finančního systému a zhoršení na trhu nemovitostí je vážnější než se původně předpokládalo. Americká ekonomika pravděpodobně vstoupila do období recese a v roce 2008 zaznamená negativní růst po dobu nejméně dvou čtvrtletí. Vážným problémem je i to, jak silně se zpomalení americké ekonomiky projeví ve vývoji ostatních regionů světa. Dopady na světovou ekonomiku mohou být významné a MMF snížil odhady očekávaného růstu pro Evropu a řadu rozvíjejících se ekonomik.

1. Struktura světového hospodářského růstu

Silná expanze posledních let by se měla výrazně snížit a globální růst HDP v roce 2008 by měl dosáhnout pouze 3,7 % proti 4,9 % v roce 2007 (viz tabulka 1). Tento růst bude do značné míry tažen rychlým růstem v asijských zemích (Čína, Indie), zemích vyvážejících ropu (OPEC, Rusko), ale i v rozvojových zemích. Ve vývoji světové ekonomiky zůstávají značné **rozdíly mezi jednotlivými regiony**, jako je USA, EU či asijské země. Výrazné zpomalení na 0,5 % v roce 2008 a 0,6 % v roce 2009 se očekává v případě americké ekonomiky. Ekonomický růst

v zemích Evropské unie a v Japonsku by se měl též zpomalit, ale stal by se vyváženější zejména ve vztahu k USA. EU od roku 2006 začala předstihovat americkou ekonomiku. Vysoká tempa růstu si mají udržet **rozvíjející se a rozvojové ekonomiky** (emerging and developing economies). Tyto země v minulých pěti letech určovaly globální růst. Jejich příspěvek ke světovému růstu HDP byl dvoutřetinový. Podařilo se jim diverzifikovat vývozy, posílit domácí ekonomiky a zlepšit institucionální prostředí. Jejich celkový růst v roce 2007 činil 7,9 % a v roce 2008 se předpokládá zpomalení na 6,7 %. To je stále vysoké tempo, které významně přispívá k růstu světové ekonomiky a podporuje exporty z vyspělých zemí. Čínská ekonomika zaznamenala v roce 2007 růst 11,4 % a stala se zemí, která nejvíce přispívá ke světovému růstu (počítáno v paritě kupní síly i v tržním kurzu). Očekávaný růst v roce 2008 ve výši 9,3 % při 10% podílu Číny na světovém produktu zvýší růst globálního HDP o 0,93 procentního bodu, což je celá čtvrtina růstu světového produktu. Indie rostla tempem vyšším než 9 % a zpomalí zhruba na 8 %. Rusko dosáhlo v roce 2007 vysokou dynamiku 8 %, která by se měla snížit na necelých 7 % v roce 2008. Brazílie, Čína, Indie a Rusko se stávají zeměmi, které přispívají téměř jednou polovinou ke globálnímu ekonomickému růstu.

Tabulka 1: Základní ukazatele projekce hospodářského růstu podle MMF (v %)

	2006	2007	2008	2009
HDP – svět	5,0	4,9	3,7	3,8
USA	2,9	2,2	0,5	0,6
EU	3,3	3,1	1,8	1,7
Japonsko	2,4	2,1	1,4	1,5
Čína	11,1	11,4	9,3	9,5
Indie	9,7	9,2	7,9	8,0
Rusko	7,4	8,1	6,8	6,3
Světový obchod	9,2	6,8	5,6	5,8

Poznámka: Váha zemí ve světovém HDP je vypočtena pomocí parity kupní síly (PPP), což zvyšuje význam méně vyspělých ekonomik v globálním růstu. Při výpočtu růstu světového HDP na základě tržních kurzů by se růstová dynamika snížila o více než 1 procentní bod. Podle tržních kurzů by globální růst činil 3,7 % v roce 2007 a 2,6 % v roce 2008. Pramen: MMF - World Economic Outlook, April 2008, s. 2.

Poslední rozsáhlý **mezinárodní srovnávací program** zajišťovaný Světovou bankou za 146 zemí světa za rok 2005³ poskytl nové údaje o PPP a dříve publikované údaje o růstu světové ekonomiky byly revidovány. Růst světového HDP se v letech 2002 – 2007 snížil průměrně ročně o 0,5 procentního bodu. Celkově se snížila váha vypočtená na základě PPP některých významných rozvíjejících se ekonomik jako je Čína a Indie, které dosahují vysoký ekonomický růst. V důsledku toho se jejich příspěvek ke světovému růstu snížil. Nicméně i přes snížení váhy rozvíjejících se ekonomik tyto země zůstávají tahouny růstu světové ekonomiky.

Mezinárodní srovnání za rok 2005 ukazuje, že 12 zemí světa vytváří více než dvě třetiny světového produktu. Z toho je 7 vyspělých zemí (USA, Japonsko, Německo, Velká Británie, Francie, Itálie a Španělsko) a 5 rozvojových nebo tranzitních ekonomik (Čína, Indie, Rusko, Brazílie a Mexiko). USA, Čína, Japonsko, Německo a Indie vytvářejí téměř polovinu světového HDP měřeného

¹ IMF: World Economic Outlook, April 2008.

² Podrobně situaci ve světovém finančním systému hodnotí zpráva IMF: Global Financial Stability Report, April 2008.

³ Podrobněji viz Bulletin CES 1/2008.

v PPP. Nové, statisticky spolehlivější údaje poskytují objektivnější obrázek o ekonomické síle zemí. Podle nich Čína vytváří kolem 10 % světového produktu a je druhou největší ekonomikou. Indie se podílí na globálním HDP 4 % a je pátou největší ekonomikou (viz tabulka 2). Tato čísla se výrazně liší od předchozích odhadů (u Číny jsou nové výpočty o 40 % nižší než dřívější odhady) a celkový HDP světa v PPP je též nižší. Česká republika se podílí na světovém HDP v PPP 0,38 %.

Tabulka 2: Podíly zemí na světovém HDP (v %) v roce 2005

	PPP	Tržní kurzy
USA	23	28
Čína	10	5
Japonsko	7	10
Německo	5	6
Indie	4	2
Velká Británie	3	5
Francie	3	5
Rusko	3	2
Itálie	3	4
Brazílie	3	2
Španělsko	2	3
Mexiko	2	2

Poznámka: U vyspělých zemí jsou tržní kurzy větší než PPP (země jsou cenově dražší), a proto jejich podíl v PPP je nižší než v tržních kurzech. U rozvojových zemí je tomu naopak. U Číny a Indie je velikost jejich HDP v PPP dvojnásobná proti HDP přepočtenému do společné měny (USD) pomocí tržního kurzu. Cenová úroveň těchto zemí je zhruba poloviční proti cenové úrovni USA. Pramen: WB: 2005 International Comparison Program (Preliminary Results), December 2007.

Hospodářská politika čelí mnoha novým výzvám a ačkoli se situace v jednotlivých zemích liší, bylo by třeba v globalizovaném světě postupovat koordinovaně a pomáhat příznivému vývoji světové ekonomiky. Ve vyspělých zemích je aktuální finanční krize a rizika nízkého růstu. Nicméně makroekonomické politiky musí vzít v úvahu vysokou inflaci z poslední doby i dlouhodobé výzvy (klimatické změny, stárnutí obyvatelstva). V USA silné zpomalení růstu, finanční krize a zhoršení na trhu práce ospravedlňují snížení úrokových měr Federálním rezervním systémem a uvolnění měnové politiky. Turbulence na finančních trzích a reakce centrálních bank by měla být předmětem analýzy s vyvozením regulativních opatření vztahujících se k rizikům likvidity. V eurozóně sice vzrostla inflace, ale předpokládá se její opětovné snížení na zhruba 2 % v roce 2009. Vzhledem k útlumu ekonomické aktivity by si Evropská centrální banka mohla dovolit mírné uvolnění měnové politiky. V rozvíjejících se a rozvojových ekonomikách je nebezpečí, aby se současný vysoký růst neodrazil v růstu inflace a ve vzniku dalších nerovnováh. Navíc, řada těchto zemí pocítí útlum ekonomické aktivity ve vyspělých zemích, což bude vyžadovat proticyklická opatření. Situace je však rozdílná v různých zemích a z tohoto hlediska neexistuje snadné a jednotné řešení. Zatímco v rozvíjejících se zemích Evropy a Latinské Ameriky bude hrát hlavní roli fiskální restrikce, v zemích vyvíjejících ropu existuje prostor pro zvýšení rozpočtových výdajů. Specifická je situace Číny, kde by větší rovnováže pomohl pružnější kurz měny a zvýšení domácí poptávky. Zajistit by se měla dostupnost finančních prostředků pro chudší země spolu s další liberalizací zemědělských vývozu.

Vývoj americké ekonomiky

Růst americké ekonomiky silně zpomalil v posledním čtvrtletí roku 2007 a v roce 2008 se očekává velmi nízký

růst (0,5 % HDP), který by se měl udržet i v roce 2009. Americká ekonomika byla silně zasažena krizí na trhu nemovitostí a hypoték, která se přelila do celého finančního systému s negativními dopady na reálnou ekonomiku. Turbulence na finančních trzích ovlivnily i devizové trhy a došlo k silně se zrychlující deprecaci amerického dolaru.

Budoucí vývoj americké ekonomiky bude negativně ovlivněn řadou faktorů. Významným faktorem se stává **pokles soukromé spotřeby**, která má největší váhu na straně poptávky, a na který bude působit zmenšená možnost domácností si půjčovat, tvrdší úvěrové podmínky, pokles cen nemovitostí a akcií (wealth effect) a zhoršující se podmínky na trhu práce.

Trh nemovitostí je jednou z nejvíce rizikových oblastí. Výstavba bytů (residential investment) silně poklesla a odhaduje se, že samotný pokles výstavby bytů snížil růst HDP v roce 2007 o celý 1 procentní bod. Tento proces bude pokračovat. Ceny domů v minulosti vyletěly vzhůru a příznivě působily na ekonomickou aktivitu, spotřebu, investiční výstavbu a zaměstnanost. Byly však přemrštěné a dochází k ochlazení. Snížení růstu reálných cen domů snižuje jak investice, tak i spotřebu s negativním dopadem na bohatství a zaměstnanost. Trh nemovitostí hraje v americké ekonomice významnou úlohu a většinou recesí předcházeli pokles bytové výstavby. Nicméně liberalizace regulace bank a přeměna hypoték v cenné papíry narušily vazbu mezi rostoucími úrokovými měrami, hypotečními úvěry a bytovou výstavbou. Urychlil se vliv rostoucích cen domů na spotřebu a boom v bytové výstavbě pokračoval i po zpřísnění měnové politiky v roce 2002 a vrcholil v druhé polovině roku 2005. I když v dalších letech došlo k poklesu cen, trh je stále v nerovnováze a v letech 2007 – 2008 se odhaduje pokles cen o 14 – 22 % podle toho, jaký cenový index se použije.

Předpokládá se, že se sníží i **podnikové investice** přesto, že americké korporace stále dosahují vysokých zisků, které umožňují financovat investice a snižovat jejich závislost na úvěrech.

Světovým místem americké ekonomiky zůstává **export**, který se v roce 2007 stal klíčovým faktorem růstu zejména v důsledku silné deprecie dolaru. Růst exportu by mohl pokračovat, i když podstatně mírnějším tempem.

Celkově se americká ekonomika v roce 2008 dostane do mírné recese i přes agresivní snížení úrokových měr a fiskální opatření podporující růst. Předpokládané oživení v roce 2009 bude velmi slabé a americkou ekonomiku čeká delší období růstu pod potenciálem.

Inflační tlaky v roce 2007 mírně polevily v důsledku oslabujícího ekonomického růstu a spotřebitelské ceny vzrostly o 2,9 % proti 3,2 % v roce 2006. V roce 2008 se očekává mírný vzestup růstu cen na 3 %. Pro rok 2009 pak prognózuje MMF návrat k cenové stabilitě (2% růst cen). Nejistota však přetrvává ohledně budoucích cen ropy a potravin. Na rozdíl od většiny ostatních zemí je riziko vysoké inflace v USA podstatně nižší. Hlavním důvodem je stagnující poptávka. Rizika spojená s růstem a inflací se převážila na stranu růstu. To umožnilo americké centrální bance po několikerém zvýšení základní úrokové míry až na 5,25 % v červnu 2006 přistoupit k jejímu postupnému snižování až na 2,25 % v březnu 2008. Uvolnění měnové politiky urychlila krize na hypotečním trhu, značné ztráty bank a potřeba zvýšené likvidity ve finančním systému.

Dalším rizikovým faktorem vývoje americké ekonomiky zůstávají značné **deficity veřejných financí a běžného účtu platební bilance**. I když deficit veřejných financí se v letech 2006 a 2007 dostal na relativně nízkou úroveň (2,6 a 2,5 % HDP), v letech 2008 a 2009 se očekává jeho výrazné zvýšení na 4,5 a 4,2 % HDP. Veřejný dluh by se měl zvýšit ze 60 % v roce 2006 na 66,5 % v roce 2009. Důvodem je útlum ekonomické aktivity, který sníží příjmy a fiskální opatření vlády, jež mají zmírnit finanční a bytovou krizi a podpořit ekonomický růst.

Deficit běžného účtu v letech 2005 a 2006 se dostal na vysokou úroveň převyšující 6 % HDP. Silná depreciace dolaru podpořila vývozy a útlum americké ekonomiky zpomalil dovozy. To se projevilo ve snížení schodku běžného účtu na 5,3 % HDP v roce 2007. V příštích dvou letech by se měl deficit dále snížit na 4,3 a 4,2 % HDP (viz tabulka 3). Předpokládá se, že silný vývoz a slabší dovoz převýší vliv vysokých cen ropy a zhoršení bilance výnosů. Nicméně trvalejší snížení deficitu vyžaduje zvýšení národních úspor cestou fiskální konsolidace a růstem soukromých úspor. Cíl fiskální konsolidace dosáhnout ve fiskálním roce 2012 rozpočtového přebytku bude však velice obtížně dosažitelný.

Tabulka 3: Bilance běžného účtu (v % HDP)

	2006	2007	2008	2009
USA	-6,2	-5,3	-4,3	-4,2
Japonsko	3,9	4,9	4,0	3,9
Eurozóna	-0,1	-0,2	-0,7	-0,9
Čína	9,4	11,1	9,8	10,0
Rusko	9,5	5,9	5,8	2,9
Nově industrializované asijské ekonomiky	5,2	6,0	4,5	4,3

Pramen: IMF: World Economic Outlook, April 2008.

Evropská unie

Ekonomická výkonnost Evropy zůstala v roce 2007 relativně vysoká. Reálný růst HDP v EU-27 vzrostl o 2,9 % proti 3,1 % v roce 2006. Země eurozóny zaznamenaly v roce 2007 růst HDP ve výši 2,6 %, tedy zhruba stejný jako v předchozím roce (2,7 %). Teprve ve čtvrtém čtvrtletí se růst zpomalil na 2,2 % v důsledku turbulencí na finančních trzích a rostoucích cen ropy. Zhoršila se očekávání podnikatelů a spotřebitelů a pokračující apreciacie eura a slabší export dále zhoršily růstové vyhlídky. Kromě toho zůstává otázkou nakolik bude ekonomická aktivita EU ovlivněna stagnací americké ekonomiky. Obchodní vztahy jsou stále významné, i když váha amerického trhu v obchodě EU poklesla. Zdá se však, že důležitější bude přelévání potíží finančního sektoru, které vede ke zpřísnění úvěrových podmínek s negativním dopadem na domácí poptávku. Řada západoevropských bank již zaznamenala ztráty, které mají počátek v krizi hypotečního trhu v USA. Základní varianta projekce MMF předpokládá, že se růst eurozóny zpomalí na 1,4 % v roce 2008 a 1,2 % v roce 2009.

Evropská centrální banka (ECB) hodnotí současnou situaci eurozóny i její vyhlídky příznivěji. Vychází z toho, že základy ekonomiky jsou dobré a že eurozóna nevykazuje významnější makroekonomickou nerovnováhu. Může počítat s růstem investiční aktivity, protože využití kapacit je vysoké a ziskovost podniků zůstává slušná. Vzrostla zaměstnanost a soukromá spotřeba by mohla mírně růst. ECB předpokládá růst reálného HDP v roce 2008 v rozmezí 1,3–2,1 % a v roce 2009 mezi 1,3–2,3 %.

Nicméně nejistota spojená s budoucím růstem zůstává vysoká a výhled ohrožují spíše rizika zpomalení. To se týká především potíží finančního sektoru, dalšího růstu cen komodit, protekcionistických tlaků a dopadů globální makroekonomické nerovnováhy.

Vývoj ve vyspělých západních zemích Evropy je značně rozdílný. Na jedné straně je skupina většinou malých zemí se slušnou růstovou dynamikou (Irsko, Lucembursko, Finsko, Nizozemsko, Rakousko) a na straně druhé je Itálie a Portugalsko, kde průměrný roční růst HDP v letech 2006 a 2007 dosahoval pouze 1,6 %. Z hlediska České republiky je významný vývoj v sousedním **Německu**, které je naším největším obchodním partnerem. Po hubeném roce 2005 (růst 0,8 %) se růst HDP zvýšil v roce 2006 na 2,9 % a v roce 2007 činil 2,5 %. MMF předpokládá výrazný pokles tempa růstu na 1,4 a 1,0 % v letech 2008 a 2009. To by pochopitelně mohlo mít vliv na české vývozy. Pozitivní příspěvek k růstu by měl přinést zahraniční obchod.

Vážným problémem Evropy zůstávají sílící **inflační tlaky**. V březnu 2008 míra inflace měřená indexem spotřebitelských cen vzrostla v eurozóně na 3,8 %, tedy značně nad hranici 2 %, kterou pokládá ECB za určující pro posouzení cenové stability. Hlavním důvodem byl růst cen energie a potravin. Tlumícími faktory růstu inflace byl umírněný růst mezd a apreciacie eura. Pro rok 2008 MMF prognózuje růst cen ve výši 2,8 % a v roce 2009 by se míra inflace měla dostat na 1,9 %. K opětovné cenové stabilitě by měly přispět tvrdší podmínky pro získání úvěrů, nižší tlak na zdroje a odpadnutí vlivu administrativních cenových úprav. Otázkou zůstává, zda se neprojeví zvýšené tlaky na růst mezd. ECB od června 2007 drží úrokové míry na stabilní úrovni 4 %. Vzhledem k příznivé prognóze inflace pro rok 2009 a nízké ekonomické aktivitě by podle MMF mohla ECB měnovou politiku uvolnit.

Japonsko

Hospodářská aktivita v **Japonsku** zůstala do určité míry odolná proti turbulencím v USA a Evropě. Růst byl podporován zejména vývozy směřujícími do Asie a Evropy a podnikovými investicemi. Naproti tomu bytová výstavba zaznamenala pokles a výdaje domácností na spotřebu zůstaly slabé. Roční růst HDP v letech 2006 a 2007 se proti předchozím letům zrychlil na 2,4 % a 2,1 %. Projekce MMF z dubna 2008 počítá se zpomalením na 1,4 a 1,5 % v letech 2008 a 2009. Nezaměstnanost zůstává velmi nízká, což by mohlo podpořit růst důchodů a spotřeby. Soukromé investice budou příznivě ovlivněny růstem zisků podniků. Brzdícími faktory zůstává ochlazení světové konjunktury, vysoké ceny ropy a apreciacie jenu.

Rostoucí ceny energie a potravin přispěly k pozitivní míře inflace v posledních třech měsících roku 2007. V případě vyloučení cen energie a potravin zůstává míra inflace mírně negativní. Bank of Japan opustila politiku nulové úrokové míry a zvýšila úrokové míry na 0,5 % v únoru 2007, které prozatím nezměnila. Protože chybí jasné signály o budoucím vývoji inflace, centrální banka se musí přizpůsobit budoucímu vývoji. MMF nevylučuje mírné snížení úrokových měr. Cyklické oživení spojené s vysokými zisky korporací a sníženými výdaji na veřejné investice se příznivě projevilo ve veřejných financích a ve snížení fiskálního deficitu. Počítá se s další konsolidací veřejných rozpočtů tak, aby v roce 2011 byl dosažen přebytek v primárním rozpočtu. Nicméně vládní dluh zůstává jeden z nejvyšších ve vyspělých zemích (195,5 %

HDP v roce 2007) a Japonsko čelí problému rychle stárnoucího obyvatelstva.

2. Rozvíjející se Evropa

Zpráva MMF hodnotí ekonomickou situaci v jednotlivých regionech světa, včetně **rozvíjející se Evropy** (emerging Europe). Tento region, zahrnující Turecko, pobaltské republiky, střední Evropu a jižní a jihovýchodní Evropu, je charakteristický vysokým tempem růstu, které snižuje rozdíly v produktivitě práce a ekonomické úrovni proti vyspělým zemím. Růst HDP v tomto regionu činil 6,7 % v roce 2006, avšak v roce 2007 zpomalil téměř o celý 1 procentní bod na 5,8 %. K největšímu zpomalení došlo v Maďarsku, Turecku, Estonsku a Lotyšsku. Tempo růstu v celém regionu by se mělo snížit na 4,4 % v roce 2008 a 4,3 % v roce 2009. K prudkému snížení růstu by mělo dojít v případě Estonska a Lotyšska. Země střední Evropy po 6% růstu v roce 2007 by měly snížit dynamiku na 4,4 a 4,3 % v letech 2008 a 2009 (viz tabulka 4). Nejpomaleji by mělo růst Maďarsko a nejrychleji Slovensko. Klíčovým faktorem úspěchů tohoto regionu byl proces integrace s EU. Ten otevřel nové obchodní a investiční příležitosti a upevnil makroekonomické a institucionální reformy. Proces konvergence k úrovni důchodu na obyvatele vyspělých západních zemí se značně urychlil. Otázkou však zůstává, nakolik budou země střední Evropy ovlivněny turbulencemi na finančních trzích, útlumem poptávky v zemích západní Evropy, růstem cen ropy a potravin, či apreciací měny.

Tabulka 4: Reálný růst HDP zemí střední Evropy (v %)

	2006	2007	2008	2009
Střední Evropa	6,1	6,0	4,4	4,3
ČR	6,4	6,5	4,2	4,6
Maďarsko	3,9	1,3	1,8	2,5
Polsko	6,2	6,5	4,9	4,5
Slovensko	8,5	10,4	6,6	5,6

Pramen: IMF: World Economic Outlook, April 2008.

Vážným problémem tohoto regionu je vysoký **deficit běžného účtu** platební bilance dosahující v roce 2006 6,6 % HDP za celý region. Rozdíly mezi zeměmi jsou však velké. Nejvyšší schodky vykazují pobaltské státy (Lotyšsko v roce 2007 více než 23 % HDP a pobaltské státy jako celek 17 %). Schodek ve výši 21,4 % zaznamenal v roce 2007 Bulharsko a 13,9 % Rumunsko. Podle projekce MMF by měl deficit běžného účtu v letech 2008 a 2009 v celém regionu zůstat stále vysoký a pouze v pobaltských zemích by mělo dojít k výraznějšímu snížení. Prozatím byl tento deficit udržitelný v důsledku značného přílivu přímých zahraničních investic, půjček bank a transferů od EU. Nicméně vnější nerovnováha zůstává bolavým místem a mohla by ohrozit budoucí vývoj. Kritickou otázkou z tohoto hlediska je, nakolik příliv kapitálu do těchto zemí může být ohrožen turbulencemi na finančních trzích a ztrátami západoevropských bank. Náhlé omezení přílivu kapitálu by mohlo vést k omezení úvěrů a poklesu cen akcií. Důsledkem by mohl být nežádoucí pokles domácí poptávky a zhoršení finanční situace podniků a domácností. Prozatím se zeslabení přílivu kapitálu projeví v pobaltských státech.

Ke konci roku 2007 zesílily **inflační tlaky** v důsledku růstu cen ropy, potravin, ale i vlivem rychle rostoucích mezd. V roce 2008 by se měla míra inflace zvýšit za celek zemí rozvíjející se Evropy z 5,7 % v roce 2007 na 6,4 % v roce 2008. V roce 2009 by však inflace měla opět klesnout na 4,3 %. Rostoucí inflace snižuje výhled na přijetí do eu-

rozóny zejména pobaltských zemí, které jsou členy Evropského kurzového mechanismu (ERM II). Míra inflace dosáhla v této skupině zemí 7,3 % v roce 2007 a podle MMF by měla vzrůst až na 10,8 % v roce 2008.

Hodnocení **České republiky** je možné dedukovat pouze z publikovaných údajů. Po velmi vysokém růstu HDP v předchozích třech letech (v ročním průměru 6,4 %) MMF předpokládá výrazné zpomalení na 4,2 % v roce 2008 a 4,6 % v roce 2009. Tato předpověď se zdá být pesimistická ve srovnání s predikcí Ministerstva financí z ledna 2008, která počítá s 5% růstem HDP v roce 2008. Míra inflace by se měla zvýšit z 2,8 % v roce 2007 na 6 % v roce 2008 a 3,5 % v roce 2009. Mírné zhoršení předpokládá MMF u deficitu běžného účtu (z 2,5 % v roce 2007 na 3 % v roce 2008 a 2,8 % v roce 2009). Česká republika má v posledních letech, ale i v krátkodobém výhledu, nejnižší deficit běžného účtu ze všech zemí zahrnutých do tohoto regionu.

Tři **samostatné analytické kapitoly** se věnují problémům trhu nemovitostí, klimatickým změnám a růstu cen komodit. Kapitola nazvaná *The Changing Housing Cycle and its Implications for Monetary Policy* zkoumá otázku, jak inovace ve financování výstavby bytů ve vyspělých zemích změny úlohu sektoru bydlení v ovlivnění hospodářského cyklu a jakým způsobem by měla monetární politika na tyto změny odpovědět. Dospívá k závěru, že sektor bydlení rozšířil svůj vliv na celou ekonomiku a doporučuje, aby v zemích s rozvinutým hypotečním trhem monetární politika brala v úvahu vývoj cen nemovitostí při posuzování rizik ovlivňujících inflaci a výrobu.

Kapitola *Globalization, Commodity Prices, and Developing Countries* zkoumá, jak rostoucí ceny komodit (ropa, kovy, potraviny, zemědělské suroviny) přispěly k růstu vývozu, investic a výroby v rozvojových zemích i k jejich integraci do globální ekonomiky. Významným faktorem jejich celkového hospodářského růstu bylo i zlepšení institucionálního a politického prostředí včetně přísnější fiskální politiky a liberalizace obchodu. Ceny většiny komodit v 80. a 90. letech klesaly a teprve od přelomu tohoto tisíciletí začaly růst. U ropy, kovů a potravin je proti předchozím cyklům současný boom delší a růst cen vyšší. Hlavním důvodem růstu cen byla prohlubující se nerovnováha mezi nabídkou a poptávkou. Na straně poptávky to byla především silná expanze světové ekonomiky a značný růst spotřeby v rychle se rozvíjejících zemích jako je Čína, Indie a Rusko. Na straně nabídky pak působila řada omezujících faktorů. U potravin to jsou vlivy počasí, úbytek půdy s postupující urbanizací, rostoucí náklady a výroba biopaliv. Dopady růstu cen komodit jsou pochopitelně rozdílné pro vyvážející a dovážející země. Zejména chudé země s vysokým schodkem běžného účtu dovážející suroviny mohou mít potíže s jeho financováním.

Kapitola *Climate Change and the Global Economy* se zabývá vážným problémem klimatických změn a jejich makroekonomickými a finančními důsledky v případě přijetí odpovídajících politik. Zpráva MMF pokládá klimatické změny za velmi nebezpečnou globální externalitu, která vyžaduje kolektivní akci zemí. Rozdělení příčin a dopadů je velmi nerovnoměrné mezi zeměmi i generacemi. Chudé země budou zasaženy dříve a více vzhledem k jejich geografické poloze, větší závislosti na zemědělství a omezeným možnostem se přizpůsobit. Bohaté země budou ovlivněny vývojem v chudých zemích a mohou být i přímo ohroženy přírodními katastrofami. Neexistují jednoduchá řešení, nicméně klimatické změny jsou natolik vážné, že vyžadují společnou kolektivní akci zemí.

Jak rychle doháníme ekonomickou úroveň EU?

Dlouhodobá mezinárodní pozice české ekonomiky se vyvíjela s mnoha výkyvy, souvisejícími s mezinárodní politickou situací, změnami státního uspořádání a začleněním českých zemí do širších ekonomických a politických uskupení. Poslední velké posuny nastaly po rozpadu společenství zemí RVHP s přechodem k tržní ekonomice a následujícím vstupem do EU. Téměř dvě dekády, které uplynuly od listopadového převratu vyvolávají otázku, jakého pokroku bylo v tomto období dosaženo, jaký budoucí trend lze očekávat a v čem tkví nevyužité možnosti.

O výchozím mezinárodním postavení české ekonomiky přetrvávají ve veřejnosti některé mýty. Jednoznačně není interpretována ani rychlost dohánění vyspělých zemí v současném období. Mezinárodní komparace, společně prováděné mezinárodními institucemi a národními statistickými orgány, umožňují kvalifikovaněji zachytit posuny české ekonomiky ve světovém žebříčku. Faktory dohánění ekonomické úrovně vyspělých zemí se při přechodu ke znalostní ekonomice mění. Analýza změn výchozí pozice umožní lépe pochopit jejich příčiny a objasní, nakolik lze na dřívější zdroje ekonomické vyspělosti navazovat a kde je nutný posun k jiným kvalitativním faktorům.

1. Historický vývoj mezinárodní pozice

Existuje představa, že česká ekonomika **za Rakouska-Uherska a předválečného Československa** patřila k deseti nejvyspělejším ve světě. Tradovaný mýtus je nutno při respektu ke střízlivým číslům zbavit nánosu iluzí. Fakta dokládají, že se české země od konce 18. století zařazovaly na špičku středně ekonomicky vyspělých zemí, nikoliv však mezi nejvyspělejší. Vzdálenost od nejrozvinutějších regionů světa byla i v nejpříznivějším období poměrně velká. Podle údajů respektovaného ekonoma C. Clarka činil národní důchod předválečného Československa v propočtu na obyvatele v průměru let 1925-1934 kolem 455 USD, zatímco v USA i v Kanadě dosahoval 1400 USD a ve Velké Británii a Švýcarsku přes 1 000 USD.¹ V žebříčku průmyslově vyspělých zemí světa zaujímalo předválečné Československo 17. místo. Předstihovalo přitom řadu dnes bohatších evropských zemí jako je Itálie, Finsko nebo Řecko.

Mezinárodní pozice českých zemí byla ještě o něco příznivější, neboť větší zaostalost východní části republiky – Slovenska a Podkarpatské Rusi – průměr za celý stát snižovala. Jestliže se úroveň celého Československa nacházela pod tehdejším Rakouskem, jehož důchod na obyvatele dosahoval 510 USD, pak samotné české země byly zhruba na stejné úrovni nebo i mírně nad. Bylo tomu tak díky silné industrializaci, neboť rozvinutost služeb, soustředěných za Habsburské monarchie kolem vídeňského dvora, byla i v územně ohraničeném Rakousku mnohem vyšší.

Existence v rámci autarkního seskupení zemí východního bloku po 2. světové válce přinesla podstatné zhoršení mezinárodní pozice. Održení od vývoje ve vyspělém světě a ztráta motivací v rigidním systému centrálního plánování vedly k zaostávání technické úrovně i kvalitativních stránek výroby a deformovaly výrobní strukturu. Vykazovaná tempa ekonomického růstu byla sice zdánlivě rychlá, alespoň v prvních dekádách existence centrálního plánování. Avšak mezinárodní srovnání reálné úrovně, prováděná na základě parit kupní síly měny,

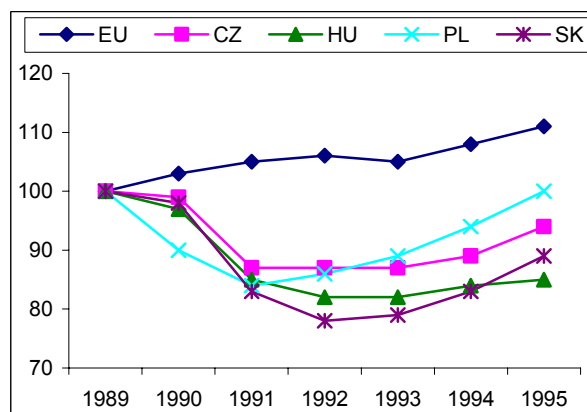
poskytovala jiný obraz. Zahraniční experti A. Heston a R. Summers odhadli hrubý domácí produkt Československa v paritě kupní síly v propočtu na obyvatele v roce 1970 zhruba na úrovni Rakouska a v roce 1985 zaznamenali jeho pokles na 80 % rakouské úrovně.² Mezinárodní komparace za období studené války jsou však do určité míry problematické, neboť nerespektují kvalitativní rozdíly. Existující struktura a technická úroveň výroby a služeb zemí tzv. východního bloku nebyly v konkurenčním prostředí tržní ekonomiky na světovém trhu plně uplatnitelné, takže citovaný odhad lze považovat spíše za nadsazený.

Na počátku transformace vykázal Evropský srovnávací program (European Comparison Programme, ECP) za rok 1990 mnohem drastičtější pokles ekonomické úrovně Československa, a to na pouhou polovinu úrovně Rakouska.³ V tomto projektu však byly prováděny poměrně přísné srážky za údajně nižší kvalitu veřejných služeb, které se již v pozdějších projektech neuplatňovaly. Údaj ECP z počátku transformace je proto pro srovnání s následujícím obdobím nevhodný. Hledanou relaci k Rakousku lze spíše umístit mezi poslední odhady Hestona a Summery a výchozí projekt ECP. Rakousko je pro svou historickou i teritoriální blízkost používáno v různých projektech jako nejvhodnější srovnávací vzor. V dobové euforii polistopadového období se podle populárního hesla očekávalo dohánění ekonomické úrovně Rakouska v horizontu 7 – 10 let. Praxe ukázala nereálnost těchto úvah, které nepočítaly s obtížemi přechodu k tržní ekonomice.

2. Transformační období

Transformační krize vrátila ekonomickou úroveň o řadu let zpět. Dno poklesu hrubého domácího produktu (HDP) v letech 1990-1993 bylo sice o něco méně hluboké než v ostatních středoevropských zemích, avšak návrat k výchozí úrovni byl zdlouhavý. Objem HDP z roku 1989 byl překonán až v roce 2000, zatímco například v Polsku se tak stalo již v roce 1995 (viz obrázek 1).

Obrázek 1: Tempa růstu HDP ve středoevropských zemích a v EU-15 v letech 1989-1995 (1989 = 100)

Pramen: EUROSTAT: National Accounts; ČSÚ: CESTAT, CAN-STAT; vlastní výpočty.

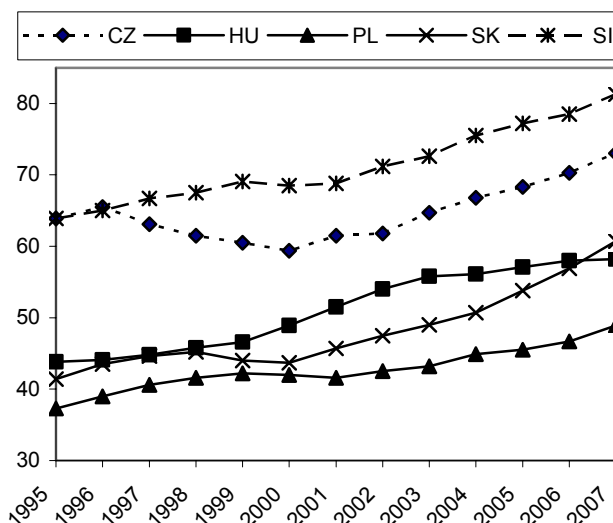
² Heston, A., Summers, R.: A New Set of International Comparisons of Real Product and Price Levels, Estimates for 130 Countries, 1950-1985. *Review of Income and Wealth*, 1988, No. 1.

³ Viz Auer, J., Müller, W.: Bilaterale Wirtschaftsvergleiche mit Polen, Ungarn, ČSFR, Jugoslawien, Rumänien und Sowjetunion. *Statistische Nachrichten*, 1993, No. 8, (Wien, Statistik Österreich).

¹ Clark, C.: Internationaler Vergleich der Volkseinkommen. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 1938, No. 1.

Česká ekonomika utrpěla ztrátu v mezinárodní pozici v důsledku **recese ve druhé polovině 90. let**, která byla ve středoevropském regionu ojedinělá. V jejím důsledku se začala ekonomická úroveň od průměru vyspělých zemí EU vzdalovat, zatímco ostatní země úspěšně pokračovaly v procesu dohánění. HDP na obyvatele v paritě kupního standardu (PPS) klesl v relaci k EU-15 z vrcholu 66 % v roce 1996 na 59 % v roce 2000 (viz obrázek 2).

Obrázek 2: HDP na obyvatele v PPS 1995- 2007 (EU-15 = 100)

Pramen: EUROSTAT, National Accounts; vlastní výpočty.

Za 14 let existence samostatné České republiky mezi roky 1993 a 2007 se HDP na obyvatele v paritě kupní síly zvýšil v relaci ke starým členským zemím EU-15 z 62 % na 73 %. Zúžení mezery o 11 p. b. bylo nejmenší ze všech středoevropských zemí. Ve Slovinsku a na Slovensku činilo přiblížení k zemím EU-15 až kolem 20 p.b. (viz tabulka 1).

Tabulka 1: HDP na obyvatele ve vybraných zemích (EU-15 = 100)

	1993	2007	Rozdíl v p.b.
Česká republika	62	73	11
Maďarsko	45	58	13
Polsko	34	49	15
Slovensko	39	60	21
Slovinsko	63 ¹⁾	82	19 ²⁾

¹⁾ Rok 1995. ²⁾ Rozdíl mezi roky 1995 a 2007. Pramen: OECD, National Accounts; EUROSTAT, National Accounts.

Údaje mezinárodních srovnávacích projektů slouží prvotně k **prostorovému srovnání**. Jejich využití pro srovnání relací v časových řadách je více problematické vzhledem ke strukturálním posunům a měnící se metodice.⁴ Výsledky srovnání podléhají občasným revizím (viz box 1).

Metodické změny a revize údajů nejsou v analýzách domácích aktérů vždy respektovány. Například Václav Klaus uváděl ve svém novoročním projevu i v projevu při první volbě prezidenta České republiky dne 8. února 2008 odlišná čísla o vývoji ekonomické úrovně: „...V roce 1993, tedy v okamžiku vzniku České republiky, jsme byli úrovní HDP na hlavu na 53 % patnáctky nejvyspělejších evropských zemí. Dnes jsme na více než 73 %. To je velký vzestup, který nelze

zpochybnit a není třeba ho ani znevažovat ...“ (citováno podle záznamu iDNES z 8. 2. 2008). Při porovnání s databází mezinárodních institucí lze zjistit, že údaj o současné úrovni 73 % odpovídá platné metodice, avšak údaj za rok 1993 je o 9 p.b. nižší než údaje z národních účtů OECD a EUROSTATU.

Box 1 – Metodické změny a revize údajů ECP

V ECP za roky 1990 a 1993 byly transformující se evropské země srovnávány bilaterálně s Rakouskem, které bylo součástí skupiny multilaterálně srovnávaných vyspělých zemí. Relace tranzitivních zemí k ostatním vyspělým ekonomikám bylo možno zjišťovat pouze nepřímo. V méně vyspělých ekonomikách se prováděly **korekce za nižší kvalitu** (zejména veřejných služeb), používaly se modelové ceny pro investiční statky a výdaje za služby bydlení se srovnávaly objemově. Tyto úpravy vedly k výraznému snížení vykazovaného objemu HDP. V ECP za rok 1996 již byly všechny členské země OECD (včetně ČR) srovnávány multilaterálně. Od specifických korekcí, zdůvodňovaných nižší kvalitou, se ustoupilo. Rovněž v dalších letech docházelo ke **změnám metodiky**. Například byla přijata nová pravidla pro započítávání opotřebení veřejné dopravní infrastruktury (mosty, tunely), pro vykazování finančních služeb nepřímo měřených apod.

Pře počet časových řad do současně platné metodiky se provádí retrospektivně po každé větší revizi, avšak pouze za omezený počet let. EUROSTAT má k dispozici metodicky srovnatelné přepočty za nové členské země od roku 1995. V databázi OECD lze nalézt některé základní údaje i za starší roky. Z uváděných důvodů nejsou původní výsledky mezinárodních komparací za roky 1990 a 1993 se současnými údaji metodicky srovnatelné.

3. Proces dohánění po vstupu do EU

V poslední dekádě patří Česká republika k nejrychleji konvergujícím zemím. Zužování mezery k vyspělým zemím EU nabylo spád zejména po vstupu do EU. Mezi roky 2000 a 2007 se existující mezera zúžila o více než 13 p.b., z toho 8 bodů přibylo mezi roky 2003 a 2007. Integrovaný proces si vynutil kultivaci institucí a zatraktivnil nové členské země pro zahraniční kapitál. Role podniků pod zahraniční kontrolou byla při restrukturalizaci výroby a zajištění nových odbytišť v malých otevřených ekonomikách rozhodující.

Průměrná roční tempa růstu HDP na obyvatele se zvýšila proti období před vstupem v ČR téměř o 3 p.b.. K podobnému zrychlení došlo též na Slovensku a v Polsku, ve Slovinsku bylo o něco nižší. Jen v Maďarsku došlo výjimečně ke zpomalení ekonomického růstu v souvislosti s turbulencemi, vyvolanými narušením makroekonomické stability (viz tabulka 2). V zemích Pobaltí se akcelerace též projevovала, a to při již dříve existujících vysokých tempách růstu (v Estonsku a Lotyšsku došlo ke zrychlení o 2 až 3 p.b., v Litvě se tempa udržovala na stejné výši).

Tabulka 2: Tempa růstu HDP na obyvatele (roční průměry v %)

	2001–2003	2004–2007	Rozdíl
Česká republika	2,9	5,8	2,9
Maďarsko	4,5	3,8	-0,8
Polsko	2,2	5,4	3,2
Slovensko	4,5	7,5	3,0
Slovinsko	3,1	4,8	1,7
EU-15	0,9	1,8	0,9

Pramen: EUROSTAT, Structural Indicators.

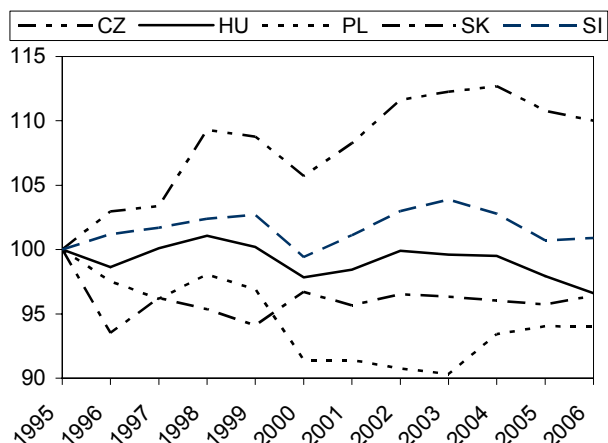
4. Zdroje konvergence

Rychlé přiblížování k vyspělým zemím probíhá nejen díky předstihu v tempách růstu HDP, ale i **zlepšováním směnných relací** v obchodování se zahraničím. Zlepšování směnných relací se promítá do rychlosti postupu reálné konvergence, zachycované v běžných paritách kupní síly.

⁴ OECD definuje použití pro tyto účely jako uses with limitation (viz Purchasing Power Parities and Real Expenditures, 2005 Benchmark Year. Paris, OECD 2008, s. 17).

V tomto procesu se projevuje zlepšování kvalitativních parametrů vyváženého zboží a služeb (viz obrázek 3).

Obrázek 3: Vývoj směnných relací zboží a služeb (1995 = 100)

Pramen: ECFIN, Statistical Annex of European Economy, Autumn 2007.

Zlepšení poměru docilovaných cen vývozu k cenám dovozu zrychluje růst reálného hrubého domácího důchodu (RHDD). Tempa růstu RHDD jsou v ČR v dlouhodobém vývoji zhruba o 0,5 p.b. vyšší než tempa růstu HDP (roční průměr za období 1996-2006). Relace RHDD k běžně používanému ukazateli HDP je v ČR příznivější než v ostatních středoevropských zemích. Na Slovensku, kde se směnné relace dlouhodobě zhoršovaly, docházelo k opačnému procesu a RHDD rostl pomaleji než HDP. Tím se reálná konvergence poněkud přibrzdžovala (viz tabulka 3).

Tabulka 3: Tempa růstu HDP a reálného hrubého domácího důchodu na obyvatele v letech 2001–2006 (roční průměry v %)

	HDP	RHDD	Rozdíl v p.b.
Česká republika	4,3	4,7	0,4
Maďarsko	4,5	4,4	-0,1
Polsko	3,5	3,5	0,0
Slovensko	5,2	4,9	-0,3
Slovinsko	3,6	3,7	0,1
EU-27	1,6	1,6	0,0

Pramen: EUROSTAT, National Accounts; ECFIN, Statistical Annex of European Economy, Autumn 2007; vlastní výpočty.

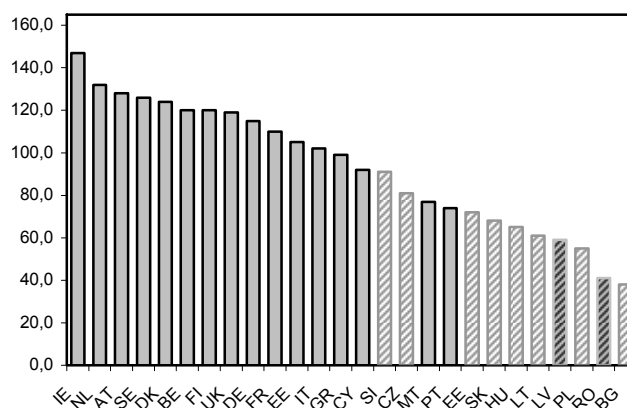
Právě **schopnost prosazování kvalitativních změn a inovací** bude v perspektivě pro dohánění ekonomické úrovně vyspělých evropských zemí rozhodující. Nové členské země středoevropského regionu zatím využívají výhody nízkých nákladů (zejména mzdových) a možnosti přijímat zahraniční technologie, zejména podniky pod zahraniční kontrolou. To jim až dosud zaručovalo vysokou cenovou konkurenceschopnost a dynamiku ve srovnání se zeměmi EU-15. Na tomto poli se však setkávají s tvrdou konkurencí Číny a dalších nízkonákladových ekonomik. Budou proto nuceny hledat nové zdroje konkurenčních výhod. Rozhodující bude schopnost nabídnout specifické výrobky a služby vyšší kvality s využitím vlastních inovací v technologicky náročnějších a sofistikovanějších oborech.

Nová situace prověří, jak jednotlivé země vytvářely dlouhodobé předpoklady přechodu ke znalostní ekonomice. Na prvním místě jde o **rozvoj lidského kapitálu**. Česká ekonomika si v dlouhém historickém vývoji vytvořila určité předpoklady v průmyslových tradicích i v kvalifikacích, v technické zdatnosti a poměrně vysoké vzdělanosti obyvatelstva. Ve srovnání se zeměmi jižního křídla EU zde dlouhodobě existuje vysoká

míra vzdělanosti, zejména široká účast na středoškolském vzdělání a vysoký počet let školní docházky. Dosavadní míra vzdělanosti je však stále ještě nedostatečná jak pokud jde o terciární stupeň, tak i motivace k celoživotnímu vzdělávání a přizpůsobování kvalifikací novým podmínkám. Podobně tomu je s dalšími parametry, rozhodujícími o úspěšnosti přechodu ke znalostní ekonomice, jako jsou **vědecké a technické aktivity a celková inovační výkonnost**.

V současnosti se česká ekonomika svou ekonomickou úrovní zařazuje v rámci zemí EU-27 na 17. místo. Patří tak spolu se Slovinskem do skupiny ekonomik středně vyspělých, pohybujících se mezi 75 až 99 % průměru. Většina postkomunistických nových členských zemí se nachází ve skupině nízkého středního důchodu, vymezeného 54 až 75 % průměru. Pouze poslední dvě nově přijaté země (Bulharsko a Rumunsko) se zařazují do kategorie zemí s nízkým důchodem, neboť jejich HDP p.c. je pod 50 % průměru (viz obrázek 4).⁵

Obrázek 4: HDP na obyvatele v paritě kupního standardu v zemích EU-27 (2007, EU-27 = 100)¹⁾

¹⁾ Předpověď. LU = 285. Pramen: EUROSTAT, Structural Indicators.

Nedávné předstížení Portugalska není pro českou ekonomiku z historického hlediska velkým úspěchem, přihlédneme-li k podstatně příznivějším předpokladům ve vzdělanosti a výhodné poloze ve středu Evropy v blízkosti velkých trhů vyspělých západních ekonomik.

5. Závěry a perspektivy dohánění

Teprve schopnost reorientace na kvalitativní faktory konkurenční schopnosti rozhodne o tom, zda se česká ekonomika dostane **zpět do čela středně vyspělých zemí**. V kladném případě by bylo reálné v horizontu zhruba jedné dekády dohonit či předhonit země tzv. jižního křídla jako jsou Řecko, Kypr, Itálie a Španělsko, jejichž ekonomická úroveň je blízká průměru EU-27. Představuje to návrat k mezinárodní pozici z první poloviny minulého století, kdy ekonomická úroveň českých zemí byla stejná nebo vyšší než ve jmenovaných zemích.

V opačném případě se lze obávat, že česká ekonomika ustrne na současné mezinárodní pozici. Změnám faktorů rozhodujících o dohánění ekonomické úrovně vyspělých zemí je nutno se přizpůsobit reformami, ovlivňujícími jak podnikatelské prostředí, tak i služby veřejného sektoru ve vědě a školství a v první řadě pak motivace jednotlivých pracovníků.

⁵ OECD člení země podle ekonomické úrovně do 6 skupin: nad 125 % průměru (high income), mezi 100–124 % (high middle), mezi 75–99 % (middle), mezi 50–74 % (low middle), mezi 25–49 % (low) a s méně než 25 % (very low).

Řízení výkonnosti podniků

Jedním z velmi silných směrů rozvoje podnikového řízení je uplatňování aplikací CPM (corporate performance management). Někdy bývá nazýván také enterprise performance management nebo business performance management (BPM). CPM je systém, resp. typ aplikace, v kterém jsou zahrnuty procesy, metodologie, metriky a technologie podniku a který slouží k monitorování, hodnocení a řízení podniku a jeho výkonnosti. Účelem tohoto článku je prezentovat některé principy CPM a jejich uplatnění v řízení firem a současně v rozvoji jejich informatiky.

1. Postavení CPM v současné praxi

CPM, resp. řízení podnikové výkonnosti představuje jeden z vysoce aktuálních směrů rozvoje podnikové informatiky i celého podnikového řízení. Obvykle je spojován s aplikacemi business intelligence (BI) a chápe se jako jedna z aplikací BI, a to aplikací, kde BI představuje základní technologickou a metodickou platformu integrovanou s dalšími významnými komponentami řízení, zejména s manažerskými metodami a celou strukturou podnikových procesů. Pozornost, která je věnovaná CPM v kontextu business intelligence dokumentoval i program konference společnosti Gartner (5.-7.2.2008, v Amsterdamu), kde otázky přístupů k řešení CPM, stav trhu s produkty tohoto typu a další aspekty představovaly v zásadě jádro celé konference.

Box 1 – CPM (corporate performance management)

CPM představuje vzájemně provázaný komplex metod, metrik, podnikových procesů a manažerských aplikací, které jsou určeny pro plánování, analýzy a monitorování výkonnosti celého podniku.

Význam, který světová manažerská a inforatická praxe přisuzuje aplikacím business intelligence a v rámci toho CPM, dokreslují výsledky průzkumů, které společnost Gartner provedla mezi 609 respondenty v roce 2007. Z nich vyplývá, že rozvoj business intelligence se chápe jako prioritní oblast v informatice číslo jedna, a to nepřetržitě v letech 2006, 2007 i 2008. V souvislosti s tím se odhaduje, že meziroční nárůst investic do BI bude v roce 2008 představovat cca 11,2 %, oproti minulým létům, kdy se pohyboval na úrovni 8,5 %. Jen pro srovnání rozvoj servisně orientovaných architektur (SOA, service oriented architecture) je podle uvedených průzkumů až na desátém místě s meziročním nárůstem 6,7 %.

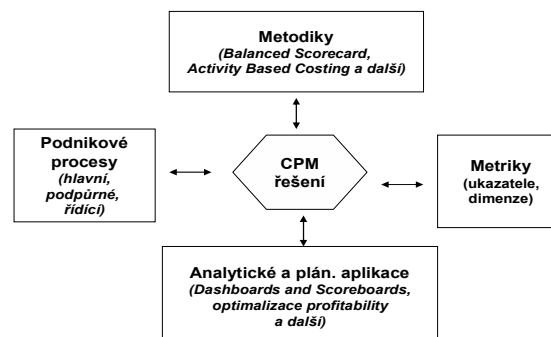
V rámci uvedených průzkumů byly posuzovány i priority investic do technologií a aplikací pouze v rámci business intelligence. Ty ukázaly jednoznačně nejvyšší prioritu přisuzovanou managementem podniků právě CPM. Z uvedených výsledků průzkumů tak vyplývá, že CPM představuje nejvyšší prioritu rozvoje podnikové informatiky, je velmi výrazným faktorem konkurenceschopnosti podniků a je tedy účelné, aby i česká inforatická praxe této oblasti věnovala adekvátní pozornost.

2. Podstata a principy řešení CPM

Z uvedeného pracovního vymezení (viz box 1) inforatických řešení pro řízení podnikové výkonnosti (CPM) je zřejmé, že ho tvoří čtyři základní segmenty, resp. komponenty řešení, které jsou vzájemně provázané (viz obrázek 1). Podstatná je v této souvislosti jejich úroveň integrace, tj. řešení vazeb mezi manažerskými

metodami a procesy, mezi podnikovými procesy a metrikami atd.

Obrázek 1: Základní koncept řešení CPM

Pramen: Chandler, N.: The CPM Scenario. Gartner BI Summit 2008 (upraveno)

N. Chandler v The CPM Scenario, Gartner, 2008 charakterizuje CPM jako koncept řešení, který zahrnuje dále uvedené komponenty.

Komplex manažerských metod, které tvoří metodologický základ podnikového řízení, přičemž principy těchto metod se respektují v ostatních segmentech CPM. Do těchto metod mohou patřit zejména Balanced Scorecard (BSC), Activity Based Costing (ABC), Six Sigma, ale i další specifické, jako např. RPZ (reálný potenciál zlepšení).

Podnikové procesy, tj. plánovací, analytické a monitorovací vytvářejí ve svém komplexu procedurální logiku podnikového řízení a navazují na uvedené manažerské metody. Vstupní úlohou je v této souvislosti podnikové procesy jasně identifikovat a zejména kategorizovat (hlavní, podpůrné atd.) a zejména jim přiřadit i odpovídající priority řešení z pohledu významu pro zvyšování podnikové výkonnosti.

Metriky pro podnikové řízení jsou založené na principech BI, tj. jsou představované klíčovými ukazateli, resp. KPI (key performance indicators) ve vztahu k odpovídajícím dimenzím (zákaznické, komoditní atd.) se všemi nezbytnými charakteristikami, jako je jejich vnitřní struktura, kalkulace, zdroje, dat apod. Podstatnou charakteristikou metrik je jejich přiřazení k podnikovým procesům a vazba na specifikované manažerské metody.

Metody, procesy a metriky jsou základem pro plánovací a analytické aplikace postavené na technologiích a přístupech business intelligence. Do této skupiny patří především:

- scoreboardy zajišťující provázání indikátorů výkonnosti na strategické mapy (specifikující vztahy příčina – následek) a analyzující vazby cílových a reálně dosažovaných klíčových indikátorů výkonnosti (KPI),
- dashboardy (též digital dashboard, executive dashboard nebo enterprise dashboard) jsou aplikace, které na jednom panelu poskytují informace o vybraných klíčových metrikách, jejich změnách, které podnikové aktivity vyvolávají, a to s respektováním vzájemných vazeb mezi těmito metrikami, s možností sledování pohybu jejich požadovaných nebo skutečně dosažovaných hodnot,

- aplikace pro prognózování, plánování a tvorbu rozpočtů založené na multidimenzionálním vyjádření a sledování všech vybraných ukazatelů a na silné provázanosti na podnikovou strategii, kde formulace strategie zahrnuje modelování efektů strategických cílů a operací s promítáním do prognóz, plánů a rozpočtů,
- podnikový a především finanční reporting, kde jedním z vysoce perspektivních nástrojů pro tyto účely se jeví Extensible Business Reporting Language (XBRL), tj. standard definovaný na bázi XML,
- aplikace pro analýzy a modelování ziskovosti jednotlivých aktivit, produktů nebo služeb, které umožňují analýzy z pohledu různých dimenzí - nákladových objektů - zákazníků, segmentů zákazníků, produktů, služeb atd. s cílem sledovat jejich profitabilitu nebo s využitím ABC metody pro modelování dopadů různých strategií pro alokace nákladů a zdrojů v podniku atd.

Je zřejmé, že CPM představuje ve své podstatě komplex metod, procesů, dat a aplikací, které je pro konkrétní podnikové potřeby a možnosti nezbytně vždy přiměřeně přizpůsobit. Na druhé straně je ale také zřejmé, že tento koncept je aplikovatelný jak pro podniky různé odvětvové orientace, tak velikosti.

3. Přístupy k řešení CPM

Pokud budeme uvažovat reálné uplatnění konceptu CPM v praxi a tedy jeho již zmíněné přizpůsobení konkrétním podmínkám, pak zřejmě hlavní otázkou bude řešení problému jeho komplexnosti vůči obvykle požadované jednoduchosti a rozsahu řešení vůči obvykle požadované přiměřeně krátké době implementace. Komplexní řešení všech prvků CPM současně může být riskantní, s ohledem na resistenci uživatelů, jak dokumentují i realizované průzkumy. To vše se pak souhrnně promítá do dvou základních otázek, resp. rozhodnutí:

- řešit CPM na skutečně celopodnikové úrovni, nebo využít pouze část zkratky – PM a řešit řízení výkonnosti v jednotlivých oblastech, resp. doménách řízení, jako např. řízení prodejní výkonnosti, řízení personální výkonnosti, řízení výkonnosti podnikové informatiky apod.?
- vybrat z jednotlivých segmentů CPM právě ty prvky (z metod, procesů atd.), které jsou pro podnik ty nejvýznamnější, nebo se snažit o co největší komplexnost?

Pro realizaci CPM lze očekávat přístup založený na vytvoření celkové koncepce CPM a její postupné naplňování řešením PM pro jednotlivé domény podnikového řízení a jejich průběžnou konsolidaci a integraci.

Řešení druhé otázky má rovněž obecnou a v běžné praxi známou povahu. I v tomto případě jde o hledání racionálního postupu výběrem právě těch nejdůležitějších metod, procesů, metrik i aplikací a zejména u procesů a metrik i určení jejich granularity, tj. úrovně detailu řešení. Takto vymezené jádro řešení je pak základem jeho dalšího postupného rozvoje. Návrh tak musí být vždy otevřený pro další modifikace a rozšíření, musí umožňovat realizovat jednotlivé aplikace řízení výkonnosti pro různé oblasti řízení a následně je promítat do celopodnikového řešení CPM.

Návrh řešení CPM by měl představovat všechny cílové uvažované domény řízení pro uplatnění principů PM a realizaci jeho aplikací. V jednotlivých jeho segmentech

řešení (metodách, procesech atd.) pak musí reprezentovat výchozí strukturu prvků, z nichž se budou vybírat právě ty prvky, které jsou aktuální pro jednotlivé PM projekty, a na nichž je možné definovat i jednotlivé přírůstky řešení (např. pouze metoda BSC, hlavní procesy, cílové, strategické metriky a aplikace pro prognózy a plánování).

V návaznosti na řešení dvou zmíněných otázek lze další principy řešení CPM formulovat do následujících bodů:

- je účelné reálně formulovat strategické cíle firmy, které obvykle tvoří informační základ CPM a ty pak, pokud to lze, kvantifikovat, včetně měkkých metrik, a konkretizovat je na jednotlivé procesy a případně útvary a pracovníky,
- cílem uvedených analytických aplikací není pouze poskytovat požadovanou funkcionalitu, ale i zvyšovat celkovou úroveň plánovacích a analytických procesů s maximálně možnou reakcí na aktuální potřeby podniku a změny na trhu. To je rovněž důvodem pro hledání a řešení úzkých vazeb CPM na přístupy a nástroje business process management (BPM) a business activity monitoring (BAM),
- priority rozvoje CPM je dobré orientovat na oblasti, kde budou rychle patrné efekty, nejčastěji na oblasti finančního řízení, nebo na úlohy spojené s požadavky regulátorů,
- jestliže pro projekty business intelligence je charakteristická nezbytná intenzivní kooperace uživatelské sféry a analytiků, resp. informatiků, pak pro aplikace CPM platí tento požadavek dvojnásob. Pro tyto účely se v praxi zdůrazňuje efektivní využití intenzivní kooperace v rámci tzv. kompetenčních center pro business intelligence,
- na základě dostupných dat z různých zdrojů, obvykle datových skladů a tržišť, případně dalších zdrojů (včetně externích databází) objektivizovat odhady a prognózy podnikové výkonnosti, a to s využitím časových řad prediktivních modelů atd.,
- realizovat na základě výše zmíněných datových zdrojů komparační analýzy výkonnosti vlastní firmy s výkonností konkurence nebo partnerů. Samozřejmě je zde klíčovým předpokladem i problémem získání relevantních externích dat. V této souvislosti se ukazuje jako efektivní využití různých zákaznických průzkumů, resp. průzkumů zákaznické spokojenosti, jejichž četnost i v české praxi průběžně narůstá,
- pro realizaci aplikací v rámci CPM, resp. dílčích úloh PM je účelné hledat nákladově i funkčně adekvátní prostředí, od řešení, jako je např. systém PPS (Performance Point Server společnosti Microsoft) a další až po dílčí relativně jednoduché úlohy realizované v prostředí Excel provázané na OLAP databáze a další zdroje dat.

Závěr

Na závěr je možné konstatovat, že obdobně jako již běžné aplikace business intelligence, tak i aplikace a přístupy CPM si pravděpodobně rychle najdou své silné postavení i v české praxi a na českém informatickém trhu. Tak, jak se využití business intelligence stává jedním z nejvýznamnějších faktorů kvality podnikové informatiky, tak aplikace CPM přinášejí do podnikového řízení novou kvalitu, zejména na strategické úrovni řízení.